

Pavel Zavadil (ed.), Čeští jezuité objevují Nový svět. Dopisy a zprávy o plavbách, cestách a živobytí z Ameriky, Filipín a Marián (1657–1741), Argo, Praha, 2015, 832 s.

Je to již mnoho a mnoho desetiletí, co zvěčnělý Zdeněk Kalista vydal svou jedinečnou práci s názvem *Cesty ve znamení kříže*, v níž domácím publiku zprostředkoval některé dopisy zámořských misionářů z české jezuitské provincie. Na něj nyní navázal Pavel Zavadil, aby po patnáctiletém úsilí přinesl na knižní trh na první pohled úctyhodnou publikaci, v níž své síly spojil se Simonou Binkovou, zkušenou autorkou a editorkou na poli českých cestopisů z období raného novověku. Jejich vlastní doprovodné texty rámuji celou antologii, nezahrnující již dopisy, které vydal Kalista. Výbor je řazen chronologicky a podle výprav, přičemž v jedné výpravě mohlo být až několik „českých“ jezuitů. Za ty jsou editory považováni i Němci pocházející z českých zemí. Originály dopisů jsou psány latinsky, v knize je však čtenáři předkládán jejich překlad, a to z materiálů, které se nachází primárně v tuzemských archivech. Dopisy byly psány autory většinou představeným, ale také přátelům z řádu a přes ně též vlastním příbuzným. Stejně jako misionáři, vykonaly i dopisy mimořádně náročnou cestu a je skoro zázrakem, že vůbec dorazily – pochopitelně, ne všechny. Každopádně nejvýznamnějším příjemcem byl Emanuel de Boye, pražský rodák, rektor řady jezuitských škol, velký podporovatel misí a horlivý sběratel dopisů svých kolegů misionářů.

P. Zavadil se nejprve zabývá obsahem editovaných dopisů a širšími souvislostmi. Připojuje ovšem ještě biogram Pavla Kleina, rodáka z Chebu, české historiografii v podstatě dosud neznámého, ačkoli jeho dopisů se dochovalo nejvíce. Klein strávil pětadvacet let na Filipínách, učil na školách a nakonec se stal filipínským provinciálem, přičemž byl literárně činný a napsal odborné spisy mj. z oboru lékařství. Literární zdatnost ostatně osvědčili všichni v edici zastoupení misionáři, jako dobří stylisté a vynikající vypravěči. Díky jejich dopisům se adresáti dovídali informace (pravda, i některé značně nevěrohodné) o velmi exotických krajích, včetně popisu jejich chuti a vůní, viz např. detailní popisy kokosových ořechů či cukrové třtiny. Je zde obrovské množství nejrůznějších reálií pro většinu španělských kolonií, ale i pro Španělsko samé a cestu do něj. Různí misionáři měli podobné trasy, takže jejich popisy se prolínají, opakují a doplňují. Dovídáme se kupříkladu i o výrobě zbraní z kůže zemřelých na Mariánských ostrovech, když se popisující jezuita obával, aby jej jako oproti domorodcům vysokého muže nezabili kvůli jeho skeletu. Ano, častým námětem je smrt jiných misionářů, nejednou mučednická při indiánských vzpouřích (takový skon byl ostatně i častým námětem pro ikonografické prameny, z nichž mnohé tvoří přílohu knihy). Prvním českým mučedníkem se stal jihlavský Augustin Strobach. Naopak, jiný, duševně nemocný páter se vrhl sám do mořských vln někde poblíž Kuby.

Do španělských zámořských kolonií směli dříve jen Španělé, od poloviny 17. století ale z personálních důvodů i poddaní střeoevropských Habsburků, prvním jezuitou z České provincie, který stanul na americké půdě, a to v Brazílii, byl v roce 1663 Valentin Stansel. Mnohým žadatelům ovšem tato vytoužená cesta do misí zůstala odepřena, k těm neúspěšným patřil mj. doma posléze proslulý Antonín Koniáš. Na misionáře čekala početná úskalí, nebezpečná byla už sama cesta – po souši do Španělska a dále lodí přes oceán. Plulo se nejčastěji kolem Kanárských ostrovů, jejichž horu Pico de Teide na Tenerife považoval Jan Tilpe v roce 1680 za nejvyšší na světě, a následně do Karibiku, který kromě pirátů brázdili i žraloci, jež námořníci, jak se z dopisů také dovídáme, s oblibou mučili. Jen onu evropskou část cesty líčí zmíněný V. Stansel, jehož dopisy předkládanou edici otevírají. V roce 1700 nastala kvůli událostem v Evropě ve vysílání jezuitů pauza, po ukončení válek a odstranění nedůvěry došlo k obnovení ve 20. letech 18. století a do následujícího desetiletí již spadá vrchol tohoto fenoménu, když k tradičním destinacím ještě přibýly Čína

a Japonsko. V Paraguayi působil český rodák P. Tadeáš Xaver Enis, vyšetřovaný kvůli údajnému podněcování guaraníjského povstání. Psal si latinské deníky, jež se v době nedávné (1986) staly podkladem pro slavný film *Misie*. Poslední a přitom nejpočetnější skupina jezuitů z České provincie vyrazila do španělské Ameriky, do Mexika, v roce 1755, kdy byl členem výpravy i Ignác Tirsch, který ze svého působení zanechal řadu pozoruhodných kreseb, z nichž jedna byla použita na přebal recenzované knihy.

Závěr Simony Binkové je spíš obsáhlým a erudovaným doslovem s chronologickým popisem jednotlivých výprav a s medailonky jezuitů. Jak sama autorka tvrdí, měl její exkurs pomoci začlenit korespondenci do „kontextu českých cestovatelských aktivit a cestopisné literatury daného období“ (s. 742). Binková se také snaží rozšířovat postavy dosud jménem neznámých misionářů a přináší přehled osudů celkem více než stovky jedinců. Nepopírá ale ani to, že misie měly neblahý vliv na vymírání indiánů, protože v jezuitských redukcích byli více náchylní k nemocem.

Obrazová příloha je černobílá i barevná a reprezentují ji dobové rytiny (staveb, smrti misionářů apod.), mapy a dokumenty. Bibliografii P. Zavadil rozdělil na tištěné prameny a seznam literatury, až poté následují odkazy na zdroje jednotlivých dopisů (řazeno podle jejich pořadí v antologii). Následují rejstřík adresátů s jejich stručnými biogramy, výkladový slovníček, převodník měr a vah, ediční poznámka a konečně jmenný a místní rejstřík. Pokud jde o jazykovou stránku, občas pozlobí ortografie, občas i další menší prohřešky, překlepy či nepozornosti, což platí též pro faktografii (např. obr. příloha I – Boruhradský se na pracích v Mexiku jistě nepodílel koncem 18. století). Nicméně jinak editor i nakladatelství odvedli precizní práci a čtenáři se dostávají do rukou skutečný literární skvost, v rozsahu, který si dávno zasloužil.

Jan Kilián

Jaroslava HOFFMANNOVÁ, Václav Novotný (1869–1932).

Život a dílo univerzitního profesora českých dějin, Academia, Praha 2014 (Paměť, sv. 75), 557 s.

Na monografii o jednom z předních představitelů první generace Gollových žáků, historiků z okruhu Josefa Pekaře, Josefa Šusty, Jaroslava Bidla, česká historiografie dlouho čekala. Už za svého života byl Novotný poněkud upozadován ve prospěch např. Pekaře. Hoffmannová se chopila nelehkého úkolu a vylíčila na základě bohaté pramenné heuristiky detailně, na více než pěti stech stranách, biografii tohoto historika. Na první pohled její líčení zapadá do dobového kontextu, Novotného osudy jsou velmi podobné osudům jeho současníků. Václav Novotný (1869–1932), rodák z moravských Ivančic, jenž vyrůstal v kultivované učitelské rodině v Českých Budějovicích, vystudoval jako ostatní gollovci v Praze historii a pomocné vědy historické. Jeho vlastenecké citění mělo hluboké kořeny už z rodiny, již jako gymnazista v Budějovicích se politicky angažoval a publikoval coby pokrokař a realista. Není divu, že ho na studiích oslovil vedle jeho kmenových učitelů (kromě samotného Golla to byli zejména Emler, Tomek a Rezek) také T. G. Masaryk. Hoffmannová mapuje velmi zdařile složitou Novotného dráhu profesní, která v mnohém kontrastuje

s cestou jeho úspěšnějšího spolužáka Josefa Pekaře. Novotného úřednická kariéra v místodržitelství a jen postupná cesta k profesuře, jeho zvláštní vztah k pedagogické dráze, specifika kontaktů s kolegy i žáky, to vše vytváří pestrou mozaiku, která nám Novotného představuje jako živou bytost, dobového člověka se soukromým životem a osobními specifikami, ale samozřejmě i jako autora skvělých a dodnes citovaných Českých dějin z Laichterova nakladatelství, akademika, mezinárodně respektovaného historika.

Dilem a odkazem Novotného se ve třicátých letech dvacátého století již zabývali Václav Vojtíšek a Rudolf Urbánek (Václav Vojtíšek, Václav Novotný. O jeho osobě a díle, Praha 1932, 13 s.; Rudolf Urbánek, Václav Novotný, Praha 1933, 73 s.). Bez ohledu na výrazný nepoměr co do rozsahu je potřeba u Hoffmannové především zdůraznit, že se jí podařilo vymanit osobnost Novotného ze stínu Josefa Pekaře, optikou jehož odkazu byl právě ve jmenovaných monografiích Novotný nazírán. České dějepiscevtví tuto objektivní biografii Václavu Novotnému dlouho dlužilo a Hoffmannová se úkolu zhostila více než zdařile. Tak je potřeba hodnotit i její interpretaci Novotného díla. Zde sice zůstává ještě prostor pro další zpracování, nicméně důležitou částí monografie je základním a vyhovujícím způsobem komentovaný přehled Novotného historického odkazu. Je potřeba vyzdvihnout také autorčinu snahu o vyhodnocení současných možností využití Novotného díla a komparaci jeho prací v rámci změněného historického diskurzu a současného odborného kontextu. Pestrost Novotného portrétu dotváří také zachycení jeho mimovědeckých a mimopedagogických počinů a jeho zálib a koníčků, ale také neuvěřitelná šíře jeho společenských, kulturních a zejména osvětových aktivit a funkcí.

Práce Jaroslavy Hoffmannové je rozhodně přínosem pro moderní českou historiografii a zároveň i zajímavým historickým čtením.

Naděžda Morávková